

דף שבועי

בס"ד

פרשת בהעלתך, תשפ"א, מספר 1420

מבנה חומש במדבר ומשמעותו יעל שלוסברג

חלק שני (פרקים כ-לו) עוסק באירועי שנת הארבעים. הוא כולל תלונות של העם והיערכות לכניסה לארץ.

בין שני החלקים נמצא פרק י"ט, העוסק בפרה אדומה ובדרך להיטהר מטומאת מת, והוא מהווה מעין פרק מעבר.

חלוקה זו פותחת פתח להתבוננות מעניינת: השנה השנייה לצאתם מארץ מצרים רצופה באירועים מכוננים. ביניהם גם חטאים קשים בעלי השלכה לדורות, כמו חטא המרגלים וחטא קורח. גם שנת הארבעים רצופה באירועים משמעותיים: משברים ונפילות, כגון חטא מי מריבה, בעל פעור ומות מרים ואהרון, אך יש בה גם היערכות ממשית לכניסה לארץ.

מתברר שבתוּך, בין שתיהן – בין השנה השנייה לבין שנת הארבעים – משתרעות 38 שנות שתיקה, שהתורה אינה אומרת עליהן דבר וחצי דבר. אלו השנים שבהן מתו בכל שנה ושנה דור יוצאי מצרים.⁵ כאמור, בסיומן של השנים האלה התורה מצווה על מצוות פרה אדומה (פרק י"ט) המאפשרת היטהרות מטומאת המתים שליוותה אותם לאורך 38 שנות הנדודים במדבר, וישראל יכולים מעתה לפתוח פרק חדש.

במסכת שבת (קטז ע"א) הגמרא מציגה התבוננות אחרת על מבנה הספר, התבוננות הטמונה בשני הפסוקים הידועים מפרשתנו: "וַיְהִי בַּנֶּסֶךְ הָאֶרֶץ וַיֵּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ה' וַיַּפְצוּ אֵיבֶיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֶיךָ מִפְּנֵיךָ. וַבִּנְחָה יֵאמֶר שׁוּבָה ה' רַבְבוֹת אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל" (במ' י:לה-לו):

תנו רבנן: "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה" – פרשה זו עשה לה הקדוש ברוך הוא סימניות מלמעלה ולמטה לומר אין זה מקומה. רבי אומר לא מן השם הוא זה (רש"י: לא זה השם – הסיבה של טעמי הסימניות), אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו. כמאן אזלא? הא דאמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה. כמאן? כרבי. כמאן תנא דפליג עליה דרבי? רבן שמעון בן גמליאל הוא, דתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר: עתידה פרשה זו שתיעקר מכאן ותכתב במקומה. ולמה כתבה כאן? כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה. פורענות שנייה מאי היא? ויהי העם כמתאוננים.

פרשתנו – הפרשה השלישית בחומש – מזמנת לנו הזדמנות נוספת להתבונן במבנה הספר כולו.

להבנת מבנה חומש במדבר ניתן להציע מספר חלופות. כל חלופה מאפשרת נקודת מבט שונה על הספר ומייצרת כמובן הדגשים שונים.

אברבנאל מחלק את החומש לשני חלקים: החלק הראשון כולל את חמש הפרשות הראשונות (במדבר, נשא, בהעלותך, שלח וקרח), ועוסק "בסיפור כל תלאותם בהיותם במדבר", והחלק השני כולל את חמש הפרשות האחרונות (חוקת, בלק, פינחס, מטות ומסעי), ו"יספר בו מה שקרה להם מהמלחמות משהגיעו אל ארץ נושבת".¹

הרב אביה הכהן מציע לחלק את החומש לשלושה חלקים על פי תוכנם:²

חלק ראשון (פרקים א-י): כולל את "המבנה הפיזי והרוחני של מחנה ישראל".³

חלק שני (פרקים יא-כד): תלונות בני ישראל במדבר.⁴

חלק שלישי (פרקים כה-לו): פרקי התנחלות וסיום.

הצעה שלישית, מחלקת את החומש לשני חלקים, כשביניהם פרק מעבר, ומציעה כקריטריון לחלוקה את העיקרון הכרונולוגי:

חלק ראשון (פרקים א-יח) עוסק באירועי השנה השנייה, והוא נחלק לשניים: פרקים א-י עוסקים בסדרי המחנה וההיערכות למסע, ומתארים את המתרחש כשבנ"י נמצאים עדיין בהר סיני; פרקים יא-יח מתארים את המתרחש כשבנ"י נמצאים כבר בדרך, וכוללים תלונות של בני"י.

* יעל שלוסברג, המדרשה, אוניברסיטת בר-אילן.

1 בהקדמתו לחומש במדבר, מובא בספרו של אלחנן סמט, עיונים בפרשות השבוע, ירושלים תשס"ב, כך ב, עיון לפרשת חוקת עמ' 214. סמט מעיר כי הקדמה זו הושמטה מהמהדורה השכיחה, ומצויה רק בדפוסים הישנים.

2 אביה הכהן, "סדר ותוכן בספר במדבר", מגדים ט (תשרי תש"ן), עמ' 27-39. ראו גם הסברו לעניינים חריגים, כגון דיני גזל הגר, נזיר וסוטה.

3 על הסדר הפנימי של עשרת הפרקים הראשונים ראו מאמרו של יונתן גרוסמן, "האם יש קצת סדר במדבר?", דף שבועי לפרשת במדבר, תשע"ח (מס' 1269).

4 ראו ההשוואה המעניינת שעורך אביה הכהן בין התלונות במדבר לאלו שבשמות.

5 מדרש איכה רבה, הקדמה פסקה לג, וראו גם בבלי, בבא בתרא קכא ע"א.

הפסקה בין הפורענויות: חטא מרים (במ' ל"ב).⁷

פורענות ראשונה: חטא המרגלים (במ' י"ג-ל"ד, ל"ט).

פורענות שנייה: המעפילים (במ' יד-מ-מה).

הפסקה בין הפורענויות: יחידת מצוות (במ' ט"ו).⁸

פורענות ראשונה: קורח ועדתו (במ' ט"ז).

פורענות שנייה: "אַתֶּם הַמֵּתֵם אֶת עַם ה' – המגיפה (במ' י"ז).

הפסקה בין הפורענויות: יחידת מצוות לכוהנים (במ' י"ח).⁹

פרק הטהרה – פרה אדומה (י"ט) – משמש, כאמור, פרק מעבר המפסיק בין אירועי השנה השנייה לאירועי שנת הארבעים, ומאפשר לפתוח פרק חדש בחיי העם.

לסיכום, ניתן לומר שבפרשתנו מובלע העיקרון המסדר את הפרקים הראשונים של ספר במדבר, העוסקים באירועי השנה השנייה. עיקרון זה קובע שלא תכתבנה בתורה שלוש פורענויות ברצף, כדי שלא תיווצר חזקה של חטא המביא פורענות על העם.

יתרה מזאת, ההתייחסות לתוכן הפסוקים הנדונים (י:לה-לו) מצביעה לא רק על עצם ההפרדה הנוצרת בין האירועים, אלא גם על השגחת ה' הצמודה לישראל ומלווה אותו, כאומרת: גם אם ישראל ינסו לוותר על הארץ או על הנהגת ה', הוא לא יוותר עליהם. הארון – קרי השכינה – מלווה את ישראל בנסיעתם ובמנוחתם ומגן עליהם מפני כל צר ואויב – פנימי וחיצוני – הקם עליהם בדרך. "דעת זקנים" כותב: "וּבְנַחַח יֵאמַר וְגו', כשהיה הענן שוכן על המשכן היה אומר יהי רצון שישובו כל האלפים והרבבות של ישראל במקומם במספרם ולא יחסר מהן איש".¹⁰ דומה שאף הנוני"ם הפוכות באות להצביע על יצירת מעין בועה מוגנת ומגינה במסע המורכב אל הארץ הנבחרת.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיי

7 זהו חטא פרטי ורק מרים נענשת עליו, ולכן יכול בהקשר זה לשמש כגורם המפסיק בין פורענות לפורענות.

8 עיון מדוקדק ברצף המצוות בפרק מצביע על כך, שיש בכולן ממד של תיקון לחטא המאיסה בארץ.

9 גם ביחידה זו בולט ממד התיקון לחטאי קורח ועדתו, אך אין כאן המקום להאריך.

10 במ' י:לו. וכך גם דברי הנצי"ב על פסוק זה: "התפלל משה שישוב רוח"ק בתקפו אל רבבות אלפי ישראל".

פורענות ראשונה – ויסעו מהר ה'. ואמר רבי חמא ברבי חנינא שסרו מאחרי ה'. והיכן מקומה? אמר רב אשי בדגלים.

כידוע, שני הפסוקים האחרונים בפרק י' מסומנים בנוני"ם הפוכות,⁶ "סימניות" בלשון הגמרא התוהה על תפקידם ומציגה שתי שיטות:

שיטת רבי לפיה "ספר חשוב הוא בפני עצמו", ולכן יש לסמנו באופן מיוחד, ולפי שיטה זו ישנם שבעה "חומשים" ולא חמישה.

שיטת רשב"ג לפיה מטרת הסימניות להצביע על כך שפרשה זו – שני פסוקים אלו – אינה במקומה. אם כך יש לתהות מדוע נכתבו כאן? תשובת הגמרא היא "כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה". גם רש"י (בפירושו לבמ' י:לה) נוקט בשיטה זו.

טענת הגמרא היא שהכתוב אינו רוצה לתאר שלוש פורענויות, כלומר שלושה חטאים רצופים, כדי לא ליצור חזקה של חטא, ולכן הוא מפסיק בין פורענות לפורענות באמצעות שני פסוקים אלה. אלא שהתבוננות בפסוקים אינה מגלה כל פורענות לפנייהם, וממילא אין הפסוקים יוצרים כל הפרדה בין פורענות ראשונה לשתיים שמופיעות אחריהן: המתאוננים וקברות התאוה!

תשובת הגמרא לשאלה מהי הפורענות הראשונה היא: "ויסעו מהר ה'" (שם:לג), "ססרו מאחרי ה'".

ניתן לומר שכאן הגמרא מצביעה על שורש הפורענויות והחטאים כולם: חולשה באמונה שתלווה את ישראל לאורך כל שנות המדבר ותעלה שוב ושוב בטענותיהם. מדובר בתנועה שנעה בין קוטב ההתקרבות וקבלת עול מלכות שמיים, לבין קוטב ההתרחקות והמרידה בה'. זוהי, כאמור, הפורענות הראשונה, אם כל הפורענויות. בינה לבין שתי הפורענויות הנוספות מפסיקים שני הפסוקים המסומנים בנוני"ם הפוכות, והם מתארים את הליווי וההגנה שמספקת השכינה לישראל. דומה שלעיתים הם נזקקים להגנה מפני האויבים שמבחוץ, ולעיתים נדרשת הגנה דווקא מפני האויבים הפנימיים ויצירת חיץ ביניהם.

אני רוצה לטעון, שהתבנית שחז"ל מציעים בפרשתנו (סוף פרק י' ופרק י"א) להפרדה בין הפורענויות תקפה לאורך כל החטיבה השנייה של החלק הראשון של החומש: פרקים י-יח. בחטיבה זו, העוסקת באירועי השנה השנייה, יש מעין "קוד פנימי" המכתיב את סדר כתיבת הנושאים השונים. התורה אינה מאפשרת לשלוש פורענויות להיכתב ברצף, והיא מפרידה ביניהן באמצעות אירוע נוסף או באמצעות פרקי מצוות. התמונה המתקבלת היא כדלהלן:

פורענות ראשונה – שורש כל הפורענויות: ויסעו מהר ה' (במ' י:לג).

הפסקה בין הפורענויות: ויהי בנסע הארץ (שם:לה-לו).

פורענות שנייה: מתאוננים (במ' יא:א-ג).

פורענות שלישית: קברות התאוה (שם:ד-לה).

6 על משמעות סימנים אלה ראו הרב יהושע ויצמן, "לחיות עם פרשת השבוע", פרשת בהעלותך, למה הנ' הפוכה? המאגר התורני של ישיבת "מעלות יעקב".